

שיטות המניין של המסורה

15. נעבור עתה אל המסורה עצמה ואל הדרך, שהיא מתארת בה את נוסח המקרא. שיטות התיאור של הנוסח ודרך המניין של התיבות והאותיות הן הן עיקר חידושה של המסורה. שהרי נוסח המקרא עצמו היה נתון בידי חכמי המסורה; ולא היה עליהם אלא להכריע בין ספרים חלוקים ולקבוע את הנוסח על פי הרוב. אך משנקבע הנוסח, והוכרעו המחלוקות, החלה מלאכת "המסורה" עצמה. כאנשי מסורה – היו סופרים ומונים את אותיותיה של תורה. באלפי כללים ומניינים תיארו את התיבות ואת אותיותיהן. כללים אלה משתקפים – בסיגנונות שונים – בהערות המסורה של אלקששו¹. נבדוק עתה את המשותף ואת השונה שבהן.

כבר אמרנו: נוסח המקרא, המשתקף בהערות המסורה של אלקששו, הוא אחיד בדרך כלל. אך השאלה העומדת לדיון כאן אינה מתייחסת לנוסח המקרא, אלא למסורה עצמה. כי הנוסח האחיד של המקרא יכול להיות מתואר בדרכים שונות. אפשר, שאסכולות שונות של חכמי המסורה ספרו את האותיות בשיטות שונות. ושיטות אלה יכולות להשתקף בהערות המסורה של כתבי היד השונים. וזו היא אפוא השאלה שלפנינו: מה טיב המסורה, שעובדה בידי מסרני אלקששו? ההיתה בידיהם מסורה אחת, המתארת את הנוסח האחיד של המקרא – או שמא היתה לכל מסרן מסורה משלו, המתארת אותו נוסח בדרך מיוחדת!

16. נצטמצם כאן בנושא אחד, הנוגע לעצם שיטת המניין של המסורה. הרי זה מן המפורסמות, שהמסורה מונה את תיבות המיעוט או המחצית, ולא את תיבות הרוב. כך היא מונה ג' מאת, שהם חסרים¹, שהרי רוב מאות הם מלאים; והיא מונה ב' ישכון, שהם מלאים², שהרי רוב ישכון הם חסרים. בהתאם לכך המסורה מבדילה לא פעם בין תיבות שונות של לישנא אחד; כן היא מרבה להבדיל בין הספרים השונים של המקרא. וראה, לדוגמה, את הטבלה הבאה על לישנא דספות שבמקרא:

מלאים	חסרים	
1 ספות, 1 בפפות; 3 הפפות	1 ספת, 2 בפפת, 3 ב־מ־פפת; 1 הפפת	תורה
10 (ר-)ספות, 3 בפפות; 3 הפפות	—	נביאים
5 ספות, 2 בפפות; 2 הפפות	1 ספת	כתובים

בתורה המלאים הם המיעוט בכל לישנא דספות – פרט לתיבת הפפות; ואילו בנ"ך המלאים הם הרוב בכל לישנא דספות. בהתאם לכך מונה המסורה ב' מלאים בתורה – וכל הפפות דכות' מלאים בר מן א'; כן היא מונה א' חסר בנ"ך בכל לישנא דספות³.

17. כלל זה יש בו לעיתים כדי לפשוט ספקות, המתעוררים ביחס למנייני המסורה. נביא לכך דוגמה אחת:

1 מ־ג־לד בר' ה, ד; ובלי פירוט: מ־ק־ש 1 בר' כג, טו.

2 מ־ג־אל תהי קד, יב; מ־ג־לש 1 שופ' ה, יז.

3 ראה מ־ג־קמ נחמ' ה, טו; מ־ג־ד בר' לג, יז.

לישנא דשמות במקרא

מ ל א י מ	ח ס ר י מ	תורה
9 שְׁמוֹת	9 שְׁמוֹת, 2 בְּשֵׁמוֹת, 1 וּבְשֵׁמוֹת, 1 פְּשֵׁמוֹת	נ"ך
5 שְׁמוֹת, 9 בְּשֵׁמוֹת	—	

וראה על כך מ"ג-ש' במ' כו, נג: כל אורית שמת חס' בר מן ט' מל וסימנה'... וכל נביאים וכתוב' דכות' מל'.

על מניין זה נתעורר ספק בתקופה מאוחרת יותר: אם הוא מתייחס לכל לישנא דשמות – ונמצא, שכל בְּשֵׁמוֹת, וּבְשֵׁמוֹת, פְּשֵׁמוֹת שבתורה הוא חסר; או שמא הוא מתייחס רק לתיבת שְׁמוֹת; ונמצא, שאין בו כדי לקבוע את הכתיב של שאר לישנא דשמות¹. מחלוקת זו עודנה נטושה בין העדות בישראל. נוסח התימנים בבמ' א, יז הוא בְּשֵׁמוֹת; ונוסח זה יכול להתאים גם לפירוש הראשון האמור כאן; ואילו נוסח האשכנזים הוא בְּשֵׁמוֹת – על פי הפירוש השני. אך דומה, שיש כאן עדיפות ברורה לנוסח התימנים. לשיטתם, המסורה מונה ט' מלאים בתורה – שהם המיעוט בכל לישנא דשמות שבתורה; ועל אלה היא מוסיפה את כל (בְּ-)שְׁמוֹת שבנ"ך, שהם מלאים תמיד. ואילו לנוסח האשכנזים, המניין מסורבל שלא לצורך: די היה למנות ט' חסרים בכל המקרא – שהם המחצית בתורה והמיעוט בכל המקרא.

18. אף על פי כן אין בכך משום הוכחה גמורה. שכן הכלל האמור – שמונים תמיד את תיבות המיעוט או המחצית – יש בו חריגים לא מעטים. נעיין לדוגמה בטבלה הבאה, המתייחסת ללישנא דאותה:

מ ל א י מ	ח ס ר י מ	תורה
2 (ו-)אוֹתָהּ	קרוב ל-90 (ו-)אוֹתָהּ	שמואל
2 אוֹתָהּ	7 אוֹתָהּ	מלכים
—	6 אוֹתָהּ	ישעיה
3 אוֹתָהּ	3 אוֹתָהּ	ירמיה
2 אוֹתָהּ	1 אוֹתָהּ	תרי עשר
2 אוֹתָהּ	2 אוֹתָהּ	כתובים
1 אוֹתָהּ	1 אוֹתָהּ	יהושע
9 אוֹתָהּ	2 אוֹתָהּ	שופטים
10 אוֹתָהּ	—	יחזקאל
23 (ו-)אוֹתָהּ	1 אוֹתָהּ	

וראה על כך מ"ג-קמ תה' כו, ד; מ"ג-לש במ' ל, ט; מ"ג-ד במ' כב, לג: אותה י"ב מל'... וכל שפטים ויהושע ויחזקאל דכות' ב' מ' ג' חס'...; מ"ק-א תה' כו, ד: אותה י"ג מל' ².

1 ראה על כך את דברי הרמ"ה בערך 'שם'; או"ת במ' א, יז.
2 האחד הנוסף הוא, כנראה: כל שופטים, שאין בו חסרים כלל; תדע שכן, שהרי מ"ג-ש מביאה את 'שפטים' יחד עם שאר י"ב המלאים; ובהתאם לכך אין היא מזכירה בסיום אלא את יהושע ויחזקאל בלבד.